

متن محوری دوره

قالب‌های موثر آموزش

مدرس: حجت الاسلام و المسلمین داور

قالب‌های موثرآموزش

حجت الاسلام داور

زمستان ۱۴۰۳

www.hamyar28.ir

فهرست مطالب

۵	قالب‌های مؤثر آموزش
۶	سخنرانی
۶	آموزش مبتنی بر طراحی سؤال
۷	روش مسئله محور و پروژه محور
۸	روش یاران یاور
۹	روش کنفرانس
۱۰	تدریس برای یادگیری
۱۰	مباحثه‌ی گروهی
۱۱	آزمایشگاه
۱۱	کارگاه
۱۲	بازدید علمی
۱۲	مسابقه
۱۲	روش ایفای نقش (نمایشی، نمایشنامه)
۱۴	عوامل مؤثر در آموزش
۱۵	توصیه‌هایی عملیاتی برای کلاس داری

قالب‌های موثر آموزش

همانطور که انتخاب و تدوین محتواها و درسنامه‌های مناسب برای ارائه به متربی ضرورت دارد^۱، همچنین انتخاب و طراحی «قالب‌های موثر آموزش» اهمیت دارد. چرا که محتواها هر قدر هم غنی باشد اگر در زمان و مکان مناسب و به شکل مناسبی ارائه نشود کم اثر، بی اثر و حتی بد اثر خواهد شد.

بنابراین در این بخش، برخی از مهم‌ترین قالب‌های آموزش را برخواهیم شمرد.^۲ باید توجه داشت در این مکتوبه فقط به توضیح قالب‌های آموزش اکتفا شده است. و قالب‌های دیگر مثل اردو، هیئت، کتاب‌خوانی، ورزش و بازی‌ها - که صرف ارائه محتوا نیست- در بخش دیگری بحث می‌شود.

تلاش اساتید علوم تربیتی و آموزشی سبب شده تا قالب‌های آموزش از تنوع و تکثر زیادی برخوردار باشد. امان‌الله صفوی، حسن شعبانی، رضا رحال زاده، عادل یغما، حسین دهنوی، کارهای ترجمه محمدرضا بهرنگی، علی فایضی، علی اکبر سیف، بیلر، رابرت، محمد پارسا، هیلگارد، هولفیش، میگر، مگنوسون و... از جمله افرادی هستند که با استفاده از منابع خارجی و تجربه‌ها و حتی استفاده از منابع قدیم و جدید، دست به دسته‌بندی مختلفی از روش‌های تدریس زده‌اند. در این فصل، سعی کردیم با وجود فراوانی روش‌ها و تعدد و تنوع آنها و دسته‌بندی‌های مختلف، معروف‌ترین و کاربردی‌ترین آنها را نام ببریم.^۳

^۱ تدوین محتواهای مناسب دانش‌آموزی مناسب هر سن نیز از جمله کارهای ضروری در حوزه تعلیم و تربیت است که البته برخی از این محتواها جمع‌آوری شده است تا در صورت نیاز در اختیار مربیان عزیز قرار گیرد.

^۲ برخی از روش‌های مناسب آموزش به صورت کلی در بخش قبلی (متن محوری «روشهای تربیتی») ذیل عنوان «تعلیم» مورد شمارش قرار گرفت. قبل از مطالعه قالبهای آموزش، مشاهده دسته‌بندی و عناوین کلی روشها در آن متن مفید خواهد بود.

^۳ در متن محوری بنا بر خلاصه گویی است. برای توضیحات تفصیلی ضمایم و گزیده‌های این موضوع را پیگیری بفرمایید.

سخنرانی

روش سخنرانی در نظام‌های آموزشی، سابقه‌ای طولانی دارد. ارائه مفاهیم به‌طور شفاهی از طرف معلم و یادگیری آنها از طریق گوش‌کردن و یادداشت برداشتن از طرف شاگرد، اساس کار این روش را تشکیل می‌دهد. در این روش، یک نوع انتقال یادگیری و رابطه‌ی ذهنی بین معلم و شاگرد ایجاد می‌شود. این روش شیوه‌ی مناسبی برای توضیح مطالب یا تفهیم یک موضوع است، چون در صورت لزوم، مطلب با مقدمه‌ای مناسب و توضیحی کامل و خلاصه و جمع‌بندی شده به دانش‌آموزان عرضه می‌گردد. از خصوصیات این روش، فعال و متکلم وحده بودن معلم و پذیرنده بودن شاگرد است. در فرآیند تدریس، تمام عوامل تحت‌کنترل معلم است. او می‌تواند به هر ترتیبی که خود می‌پسندد درباره موضوع موردنظر سخن بگوید و هر وقت لازم بداند آن را پایان دهد. انتقال پیام یک جریان فکری یک‌طرفه از طرف معلم به شاگردان است.

رعایت دقایق سخنرانی مثل انگیزه‌سازی مناسب و پروراندن بحث اهمیت زیادی دارد. همچنین به منظور فعال کردن شنوندگان و تسلط آنها بر موضوع و همراهی با سخنران در بحث، می‌توان از وسایل و ابزار نمایشی آموزشی بهره‌گیری شود.

بیان روشن، منظم، سلیس و آرام و متنوع عامل مهمی در تثبیت یادگیری در روش سخنرانی است. استفاده از نکات ادبی، شعر، مثال کوتاه و نمونه‌ها و مهم‌تر از همه استنادها و ارجاع‌های قوی در سخنرانی، فوق‌العاده مفید و ارزشمند است و یادگیری و اعتماد فراگیران و شنوندگان را بالا می‌برد.

آموزش مبتنی بر طراحی سؤال

لازم است با تشویق به پرسیدن، کلید تفکر دانش‌آموزان را فعال کنیم. آیات و روایات زیادی به ضرورت به کارگیری این شیوه دلالت دارد. یکی از این روایات از وجود مقدس رسول خدا صلی الله علیه و آله به شرح زیر است:

«وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ: أَلْعَلُّمُ خَزَائِنُ وَ مَفَاتِيحُ السُّؤَالِ فَاسْأَلُوا رَحِمَكُمُ اللَّهُ فَإِنَّهُ يُؤْجِرُ أَرْبَعَةَ السَّائِلِ وَ أَلْمُتَكَلِّمُ وَ أَلْمُسْتَمِعُ وَ أَلْمُحِبُّ لَهُمْ»

دانش گنجینه‌هاست که کلیدهایش پرسش است. خدا شما را رحمت کند بپرسید زیرا که در سؤال چهار نفر پاداش داده می‌شود: ۱- پرسش‌کننده ۲- متکلم (پاسخ‌دهنده). ۳- شنونده ۴- کسی که اینها را دوست دارد.^۱

بهترین موقعیت برای اجرای این روش است، در ابتدا و انتهای فرآیند آموزش است. در ابتدا موضوع را اجمالاً برای دانش آموزان طرح کنید. سپس از آنان بخواهید تا هر سؤالی که در محدوده موضوع به ذهنشان می‌رسد را مطرح کنند. پاسخ دادن به مجموعه این سؤالات باید بتواند تمام ابعاد مسئله را روشن کند. در واقع آن‌ها باید بدانند که به دانستن چه چیزهایی نیاز دارند! سپس باید سؤالات را دسته‌بندی نمود و اولویت‌گذاری کرد. مرحله بعد پاسخ به سؤالات است که از روش‌های دیگر آموزشی دنبال می‌شود.

موقعیت بعدی که می‌توان از این روش استفاده نمود در بخش انتهایی فرآیند یادگیری است. زمانی که دانش آموزان مفاهیم را آموختند باید دست‌به‌کار شده و خود سؤالاتی را به عنوان نمونه تمرین طرح کنند. این سؤالات مانند نمونه سؤالات امتحانی باید باشند؛ یعنی بتوانند دانسته‌ها را محک بزنند.

روش مسئله محور و پروژه محور

پروژه‌هایی که برای پژوهش به دانش آموزان سپرده می‌شود، یا از قبل تعیین می‌شود یا از دانش آموزان خواسته می‌شود تا برای مسائل مختلف اطراف خود شروع به تحقیق و بررسی کند و راهکار مناسبی ارائه دهد.

روش مسئله محور در حقیقت، نوعی آماده کردن فراگیر است برای زندگی؛ زیرا زندگی یعنی مواجه شدن با مسائل و کوشش برای حل آنها. در این روش، فعالیت‌های آموزشی به گونه‌ای تنظیم می‌شود که در ذهن فراگیر مسئله‌ای ایجاد شود و او علاقه‌مند شود که با تلاش خود راه‌حلی برای آن مسئله پیدا نماید. روش مسئله محور ممکن است به صورت فردی یا گروهی اجرا شود. البته باید توجه داشت که روش مسئله‌ای با روش‌های سنتی کاملاً فرق دارد. این روش، به

^۱ تحف العقول، ص ۴

هیچوجه، به معنی پرسش و پاسخ یا حل تمرین نیست؛ مثلاً این سؤال که: برای فروش کردن یک آپارتمان با زیربنای ۱۲۵ متر مربع و با فرشی که هر متر مربع آن در حدود ۵۰ هزار ریال قیمت دارد، چقدر هزینه لازم است؟ به هیچوجه مسئله تلقی نمی‌شود؛ زیرا این سؤالی است که تنها احتیاج به محاسبه دارد، ولی اینکه: یک آپارتمان سه اتاق خوابه را با ۵۰ هزار تومان فروش کنید، یک مسئله است؛ زیرا حل آن احتیاج به انواع اطلاعات درباره‌ی وسایل، ابعاد و نوع اتاق‌ها، قیمت‌ها و سلیقه‌های فردی دارد. در مثال اول، پاسخ را می‌توان به‌وسیله‌ی اطلاعات داده شده به دست آورد، درحالی‌که در مثال دوم، پاسخ مشخص است و شاگرد باید راه‌حل کشف کند. مثال اول مسئله‌ای است ذهنی و چندان ارتباطی با زندگی ندارد، ولی دومی هدف دارد و کاملاً مرتبط با زندگی واقعی است.

رو به رو کردن دانش آموزان با يك مسئله باعث دادن فرصت به آن‌ها برای خطا کردن، به کار بردن دانش خود و لذت بردن از هیجان در کشف کردن می‌شود، به آن‌ها فرصت داده می‌شود تا در موضوع‌های گوناگون تصمیم‌گیری کنند (فرضیه‌سازی) کنند و فرضیه‌های خود را اجرا کنند. در این نوع از فرایندهای یادگیری، یادگیری فرایند استاندارد نیست و يك فرایند شخصی می‌باشد، دانش آموزان با شکل‌های گوناگون مسائل در زندگی خود روبه‌رو می‌شوند و تلاش می‌کنند به این مسائل از طریق يك روش خاص و بر اساس دانش و تجارب قبلی خود حل کنند. دانش آموزان دستاوردهای پژوهشی خود را می‌توانند در قالب همایش، سمینار و در نمایشگاه دستاوردها ارائه دهند.

روش یاران یاور

امروزه عقیدهٔ اغلب صاحب نظران و روان شناسان آموزشی بر محوریت دانش‌آموز در تدریس است.

از خطاهای عمده‌ای که ما اغلب در تدریس مرتکب می‌شویم، عدم عنایت و توجه به این مسئله، یعنی از یاد بردن «کانونی بودن شاگرد» در آموزش است؛ بنابراین، درس از حالت اصیل شاگرد محوری به معلم محوری یا ابزار محوری صرف تبدیل می‌شود.

روش یاران یاورا شاگردان را چنان سازمان می‌دهد که بتوانند در پاسخ به تکالیف و پردازش اطلاعات به یکدیگر کمک کنند.

در این روش دانش آموزان را گروه‌بندی کرده و تکالیف و کارهای کلاس را به گروه می‌سپاریم تا دانش آموزان به مدد یکدیگر بشتابند و در یک فضای رفاقتی و به طور هم افزا تکالیف را دنبال کنند.

دانش‌آموزانی که در کلاس‌هایی با این سازمان و در گروه‌های دو نفری یا گروه‌های با اعضای بیشتر کار می‌کنند؛ به یکدیگر آموزش می‌دهند؛ از پاداش‌های مشترک برخوردار می‌شوند و نسبت به روش بررسی فردی و معمول در طرح بازخوانی، از چیرگی بیشتری بر مطالب درسی برخوردارند. این روش، مسئولیت مشترک و تعامل و احساسات مثبت‌تری در مورد تکالیف و افراد ایجاد می‌کند و روابط بهتری بین گروه‌ها به وجود می‌آورد.

روش کنفرانس

تدریس به روش کنفرانس به روشی می‌گویند که در آن معلم کلاس درس را به‌گونه‌ای اداره کند که دانش آموزان با مطالعه قبلی بر روی موضوع درس کلاس، حضوری فعال داشته باشند و به ارائه مطالب خود پردازند. در این روش هر دانش‌آموز موظف به آماده کردن مطلبی تعیین شده برای ارائه در میان سایر دانش آموزان می‌شود و در پایان ارائه خود به پرسش‌های دانش آموزان دیگر پاسخ می‌دهد. این روش که مشارکت تمام دانش آموزان را در تدریس به دنبال دارد باعث افزایش انگیزه و علاقه دانش آموزان به درس می‌شود.

^۱. Partners in Learning.

تدریس برای یادگیری

این امر پذیرفته شده است که دانش‌آموزان وقتی به سطوح بالای یادگیری دست پیدا می‌نمایند که بتوانند آن چه که تصور می‌کند آموخته است، به شخص دیگری آموزش دهد. در این بین باید بهترین بیان را بیابد، خود را برای مواجهه به سؤالات آماده کند و توانایی دسته‌بندی مطالب، اهم و مهم کردن موضوعات و تدوین محتوای آموزشی را به دست آورد. همه‌ی این‌ها او را وادار خواهد کرد تا در مطالب تعمق کند و تمام جوانب آن را مورد توجه قرار دهد. در این روش معلم در پایان مراحل یادگیری از بین دانش‌آموزان کلاس، عده‌ای از دانش‌آموزان را که به سطح قابل قبولی رسیده‌اند، گلچین می‌کند. سپس آن‌ها را به‌عنوان معلم برای دانش‌آموزانی که هنوز با مطالب درسی مواجه نشده‌اند، قرار می‌دهد. معمولاً این اتفاق با تأخیر زمانی حدوداً یک ساله و برای دانش‌آموزان دوره‌های بعدی اجرا می‌شود.

مباحثه‌ی گروهی

این روش در واقع یک نوع از کلاس حل تمرین است که در آن تمامی دانش‌آموزان از حالت منفعل کلاسی تغییر وضعیت داده و فعالانه در فرآیند حل سؤالات درگیر می‌شوند. تعدادی سؤال که متناسب با میزان پیشروی مطالب آموزشی، سطح علمی دانش‌آموزان و زمان اختصاص‌یافته به مباحثه است، به هر دانش‌آموز تحویل داده می‌شود. در مرحله اول، دانش‌به‌صورت انفرادی بروی سؤالات فکر می‌نماید. این مرحله به آن‌ها فرصت می‌دهد تا بتوانند ایده‌های اولیه‌ای را حول راه‌کارهایی که به ذهنشان می‌رسد، طرح نمایند. سؤالات نه می‌بایست آن چنان سخت باشند که او، حل آن‌ها را به زمان بحث گروهی موکول نماید؛ و نه آن چنان آسان که غالبشان در همین مرحله‌ی نخست به جواب انتهایی برسند.

مرحله بعد، نوبت بحث گروهی است. گروه‌ها با دو رویکرد می‌توانند شکل بگیرند. توازن علمی یا هم سطحی. در رویکرد توازن علمی تمام گروه‌های از میانگین علمی یکسانی برخوردارند و در رویکرد هم سطحی تمامی اعضای گروه در سطح علمی یکسانی هستند. مزایا و معایب این رویکردها در زیر آمده است:

۱. توازن علمی دانش‌آموزان منجر به اتمام زمانی تقریباً یکسان فعالیت گروه‌ها می‌شود.
۲. توازن علمی موجب شبیه‌سازی روش یادگیری از طریق تدریس برای دانش‌آموزان قوی می‌شود.
۳. توازن علمی موجب به انزوا کشیده شدن دانش‌آموزان ضعیف‌تر در فضای بحث‌ها می‌شود.
۴. هم‌سطحی علمی دانش‌آموزان این فرصت را به دانش‌آموزان ضعیف می‌دهد که تجربه اظهارنظر در برابر دانش‌آموز ضعیف‌تر از خود پیدا نمایند.
۵. هم‌سطحی علمی این اطمینان خاطر را به معلم می‌دهد که در صورت پیشروی گروه در حل سؤالات، تمام اعضا در جریان یادگیری قرارگرفته‌اند.
۶. مطابق با تجربیات ما، سه نفر تعداد مطلوبی برای تشکیل گروه‌ها است.

آزمایشگاه

فعالیت آزمایشگاهی یکی از ارکان‌های آموزش علوم تجربی محسوب شده و موجب رشد دانش، مهارت و نگرش‌های علمی دانش‌آموزان را فراهم می‌کند. فعالیت‌های آزمایشگاهی دانش‌آموزان را در کاوشگری علمی درگیر می‌کند؛ و آن‌ها را در موقعیت‌های سؤال پرسیدن، پیشنهاد کردن راه‌حل، پیش‌بینی کردن، انجام مشاهده، سازمان‌دهی داده‌ها، توضیح و تفسیر داده‌ها، قرار می‌دهد.

کارگاه

کارگاه آموزشی یک دوره معمولاً یک تا دو روزه است که به طور فشرده و متمرکز به یک موضوع معین و از قبل تعیین شده می‌پردازد.

علل برگزاری کارگاه‌های آموزشی:

۱. زمان کافی برای قراردادن یک موضوع معین به عنوان کلاس آموزشی در برنامه‌های هفته وجود ندارد.
۲. استاد متخصص زمان حضور مستمر در طی هفته را ندارد اما به طور متمرکز و کارگاهی زمان در اختیار مجموعه قرار می‌دهد.
۳. اتفاق غیر قابل پیش‌بینی رخ داده است و ضرورت دارد برای طرح موضوع و بحث درباره آن هر چه سریع‌تر برنامه‌ای فراهم گردد.

۴. علاقه داریم برخی آموزش‌هایی که زمان زیادی را نمی‌طلبند را به صورت ضربتی عملیاتی کنیم و از فرسایشی شدن آنها جلوگیری نماییم.

۵. موضوع آموزشی نیاز به امکانات خاصی دارد که در مجموعه قابل فراهم‌سازی نیست و یا فراهم‌سازی آن برای زمانی طولانی امکان ندارد.

۶. از فرصت‌های متمرکز تعطیلات دانش‌آموزان و دانشجویان، مثل تعطیلات بین دو ترم دانشگاهی و یا تعطیلات نوروز و یا گاهی تعطیلات بیش از یک‌روزه طی سال تحصیلی استفاده بهینه شود.

بازدید علمی

بسیاری از ویژگی‌های یک مکان را نمی‌توان تنها با توصیفات آن روشن ساخت. بهترین راه برای شناخت؛ رجوع، در فضا قرار گرفتن، دیدن از نزدیک و لمس کردن یک محیط است. اماکن علمی، صنعتی، مدیریتی و ... بسیاری وجود دارند که می‌توانند مورد رجوع قرار گیرند. باید دقت نمود که اگر قبل از بازدید یک معرفی درستی از مکان مورد رجوع ارائه نشود و دانش‌آموزان سؤالاتی را در ذهن خود نپروانده باشند، از تمام ظرفیت‌های بازدید بهره گرفته نمی‌شود.

مسابقه

همواره مسابقه و رقابت یکی از اصلی‌ترین انگیزه‌ها برای ترغیب افراد به تلاش بوده است. در این بین مسابقات علمی نیز از جایگاه قابل قبولی برخوردارند و قطعاً یکی از ابزارهای مؤثر در ایجاد انگیزه هستند. از آنجا که میل رقابت در همه وجود دارد، کفایت این تمایل در مسیر درست مدیریت گردد. آنگاه خواهیم دید که چه اتفاقات جالب توجه رقم می‌خورد. نکته قابل توجه درباره موضوعات مسابقه علمی جذابیت و حقیقتاً سؤال برانگیز بودن موضوع مسابقه است تا بتواند انگیزه لازم در دانش‌آموزان برای شرکت فعال در مسابقه را فراهم آورد.

روش ایفای نقش (نمایشی، نمایشنامه)

این روش در واقع تجسم عینی موضوعات و آموخته‌هایی است که برای نمایشنامه مناسب هستند؛ یعنی در این روش، فرد موضوعی را با افرادی به صورت نمایش اجرا می‌کنند. امروزه حتی در شیوه‌ها و روش، فرد موضوعی را با افرادی به صورت نمایش اجرا می‌کنند.

امروزه حتی در شیوه‌ها و روش‌های روان درمانی نیز از روش ایفای نقش استفاده می‌شود. برای مثال، بعضی از داستان‌های ادبی (در درس فارسی) بعضی اشعار و حتی بعضی مفاهیم موجود در درس‌های مختلف را می‌توان به صورت داستان مطرح نمود، سپس نقش آنها را در قالب یک نمایشنامه به اجرا در آورد.

اینجاست که معلم باید با بعضی از فراگیران که از استعدادهای هنری بهتر و بالاتری برخوردار هستند و استعداد و آمادگی بیشتری برای ایفای نقش دارند، مشورت کند و در آنها آمادگی کافی را با تمرین به وجود بیاورد؛ سپس در کلاس، مطلب علمی یا سیاسی یا نظامی یا اخلاقی و حتی اجتماعی را به صورت نمایشنامه اجرا نماید.

بعد از پایان نمایش، معلم می‌تواند با طرح سؤالات مناسب دانش‌آموزان را دوباره با محتوای درس درگیر کند و آنها را تا سطوح تجزیه و تحلیل و ارزشیابی حیطه شناختی پیش ببرد.

عوامل مؤثر در آموزش

به طور کلی، تدریس فعالیتی است پیچیده که عناصر و عوامل مختلفی در آن مؤثر بوده و عنایت، کنترل و فراهم کردن شرایط برای بعضی از این عوامل، محیطی را فراهم می‌کند که در آن یادگیری مطلوب و مؤثر صورت می‌گیرد. از جمله این عوامل می‌توان موارد زیر را برشمرد:

۱. شخصیت معلم (یاد دهنده) و ویژگی‌های فردی و زمینه‌های علمی‌اش؛
۲. زمینه‌های علمی فراگیران و ویژگی‌های فردی آنها؛
۳. اهمیت درس و موضوع آن؛
۴. زمینه‌های روحی و روانی فراگیران و خاستگاه اجتماعی آنها؛
۵. قوانین و مقررات سیستم آموزشی؛
۶. ویژگی‌های جامعه و شرایط رشد و توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی.

توصیه‌هایی عملیاتی برای کلاس داری

یکی از رمزهای موفقیت در هر کاری، استفاده از تجربه کسانی است که قبلاً در آن کار زحماتی کشیده و نتایج خوبی گرفته‌اند. برای موفقیت بیشتر در کلاس داری برای کودکان و نوجوانان و جوانان نیز می‌توان از تجربه‌های دیگران استفاده کرد. آنچه در ذیل می‌آید حاصل تجربه کلاس داری مربیان موفق است که به‌صورت توصیه‌هایی به مربیان محترم تقدیم می‌گردد:

۱. پیش از هر دوره کلاس داری دو رکعت نماز بخوانیم و از خدا بخواهیم که ما را در تدریس و هدایت مخاطبین موفق بدارد. توکل بر خداوند و توسل به معصومین علیهم‌السلام به‌ویژه حضرت فاطمه زهرا علیها السلام و حضرت مهدی علیه السلام را فراموش نکنیم.
۲. کار تربیتی با کودکان و نوجوانان را وظیفه شرعی بدانیم نه یک شغل معمولی و به کار خویش به‌عنوان یک کار معنوی ایمان و اعتقاد قلبی داشته باشیم؛ و با نیت کاملاً خالص به این مهم بپردازیم.
۳. حتی‌الامکان با وضو و طهارت وارد کلاس شویم.
۴. درس را پیش از تدریس تمرین کنید. پیش از هر چیز باید محتوای متناسب با نیازها و سطح فهم مخاطب خود را تنظیم کنید؛ و سپس مثال‌ها و مصادیق کاربردی خوبی برای بحث‌های کلی خود پیدا کنید.
۵. با کودکان و نوجوانان رابطه معنوی و روحی داشته باشیم؛ لازمه این رابطه معنوی، نگرش به آنان به‌عنوان بندگان خداست.
۶. با نام خدا درس را شروع کنیم و بعد از آن، حمد خدا و درود بر پیامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و ائمه معصومین علیهم‌السلام را فراموش نکنیم؛ و با مدد گرفتن از معصومین نیت خود را خالص کنیم.
۷. کلاس را با معارفه آغاز کنید؛ و هر چه سریع‌تر نام تک تک دانش‌آموزان را یاد بگیرید و آنها را با نام خودشان صدا کنید. می‌توانید قبل از کلاس یک لیست عکس‌دار از دانش‌آموزان بگیرید تا همان جلسه اول اسامی را یاد بگیرید چراکه یادگرفتن نام دانش‌آموزان از همان جلسه اول نقش زیادی در ایجاد یک ارتباط خوب دائمی دارد.
۸. شروع طوفانی و جذاب کلاس نقش زیادی در ادامه دارد بنابراین اولین کلاس و دقایق اول هر کلاس را با انگیزه سازی مناسب و جذاب و قوی شروع کنید. از روش‌هایی مثل ایجاد سؤال و طرح داستان استفاده کنید. در پرونده ویژه بیشتر به این مطالب پرداخته شده است.

۹. کیفیت را فدای کمیت و سرعت نکنید. عمده‌ترین مطلب در یادگیری، ایجاد انگیزه و تشنگی است.

آب کم جو تشنگی آور به دست تا بجوشد آبت از بالا و پست

در طلب زن دائماً تو هر دو دست که طلب در راه نیکو رهبر است

خبرهای می‌گفت: «یاددهی»، مانع «یادگیری» است! هرگاه چیزی را به کودک یاد دهیم، مانع از آن شده‌ایم که خود او آن را شخصاً کشف و یا اختراع کند.

۱۰. مطلبی را که کودکان و نوجوانان با سعی و تلاش خود به دست می‌آورند از آن خود می‌دانند و باعلاقه و بدون مقاومت آن را می‌پذیرند. پس سعی کنید آنها را در فراگیری دانش، به پژوهش وادارید.

۱۱. کارها و فعالیت‌های مربوط به کلاس را بین شاگردان تقسیم کنید و به آنان مسئولیت دهید.

۱۲. سؤال خود را طوری طرح کنید که فکر شاگردان را به کار اندازد و آنها را در حل مسئله کمک کند، نه اینکه فقط نادانی آنها را ظاهر سازد. گاهی اوقات پاسخ ندادن به بعضی از سؤالات و بیان پاسخ به نحوی بسیار دقیق می‌تواند موجب افزایش دقت دانش آموزان و ترغیب آنان به تفکر و مداقه بیشتر در درس گردد و بدین ترتیب قوه ابتکار را در آنان تقویت نماید.

۱۳. در هنگام سؤال کردن، درس را از جاهای مختلف و افراد متفاوت کلاس بپرسید نه از افراد خاص و مکان معینی در کلاس.

۱۴. گاهی می‌توانیم طرح سؤال یا لحظاتی سکوت به کلاس تمرکز بدهیم، این روش از چند بار گچ روی تخته یا میز زدن بهتر است.

۱۵. در تدریس خود به این آمار توجه داشته باشید که گفته‌اند: ۷۵٪ یادگیری از طریق چشم و ۱۳٪ از طریق گوش و ۱۲٪ از طریق بقیه حواس انجام می‌گیرد. همواره از تخته و امکانات نمایشی دیگر استفاده کنید.

۱۶. از احادیث صحیح و معتبری - که مباحث اخلاقی و معنوی را بیان می‌کنند - در تدریس خود استفاده کنیم.

۱۷. امام علی علیه السلام: «ثلاث یوجبن المحبة؛ حسن الخلق و حسن الرفق و التواضع»^۱ سه خصلت موجب محبت می‌شود: خوش‌خویی، مهربانی و فروتنی». محبوبیت استاد نزد کودکان و نوجوانان، اولین شرط تأثیرگذاری او بر آنان است. وجود علاقه و محبت میان استاد و شاگرد نیز تا حد زیادی به میزان رعایت عدل و انصاف از طرف مربی بستگی دارد. البته از آنجا که شاگردان، هم از نظر جسمی و هم از نظر روحی و روانی با یکدیگر متفاوت‌اند، در حل مشکلات روحی آنان نیز باید متفاوت برخورد کرد.
۱۸. باید به همه احترام گذاشت و به دانش آموزان شخصیت داد و با محبت، رفق و مدارا برخورد کرد؛ و همیشه باید توجه داشت که تشویق‌های به جا و مناسب و غیرکلیشه ای است که موتور محرک دانش آموزان می‌شود و نه تنبیه و تحقیر آنان
۱۹. شوخ طبعی متعادل و خوش رویی از ارکان مهم کلاس داری است.
۲۰. تفاوت‌های فردی کودکان و نوجوانان را بشناسیم و با هر يك از آنها با توجه به روحیاتشان، رفتاری مناسب داشته باشیم.
۲۱. نسبت به همه شاگردان، روحیه عفو و اغماض و ارفاق داشته باشیم و حتی‌الامکان عذر آنان را بپذیریم.
۲۲. به کودکان و نوجوانان طعنه نزنیم، زیرا آنها افراد حساسی هستند و ممکن است سخت آزرده شوند.
۲۳. وابستگی افراطی ممنوع است چه اینکه شاگردان را به خود وابسته کنیم و چه خودمان به آنها وابستگی پیدا کنیم.
۲۴. نسبت به رفتار دانش آموزان و اداره کلاس دقیق و حساس باشیم و برخوردهای به جا داشته باشیم. در برخی موارد با اظهارات و مچ‌گیری‌های به جا به دانش آموزان بفهمانیم که حواسمان به همه چی هست. در صورت امکان، گاهی برای اشراف بیشتر بر کلاس و تنوع در حرکات، چند قدمی در بین شاگردان راه بروید.
۲۵. به تک تک دانش آموزان اهمیت دهیم و توجه کنیم بنابراین سعی شود نفرات کلاس بیش از ۲۰ نفر نباشد.

۱. غرر الحکم، ص ۲۵۵.

۲۶. به حضور و غیاب شاگردان و ثبت عملکرد دانش آموزان به صورت مستمر در طول ترم توجه داشته باشید. دانش آموزان را وظیفه مدار بار بیاورید نه نتیجه مدار بنابراین باید به عملکرد طول ترم بیش از امتحان آخر ترم اهمیت دهید.

۲۷. در مقابل شاگردان از زحمات اساتید خود و از فعالیت دیگران قدردانی و تشکر کنیم.
۲۸. زود عصبانی نشویم و به طور کلی از عصبانیت پرهیز کنیم. ثبات روحی و عاطفی داشته باشیم. قرآن کریم می‌فرماید: «فبما رحمة من الله لنت لهم و لو كنت فظا غليظ القلب لانفضوا من حولك»^۱; «به سبب رحمت خداست که با آنها نرم خوی و مهربان گشتی و اگر تندخو و سخت دل بودی، از گرد تو پراکنده می‌شدند.»

۲۹. امام علی علیه‌السلام: «کن لینا من غیر ضعف و شدیدا من غیر عنف»^۲ نرم خو باش بدون ضعف و قاطع باش بدون زور گوئی» به تجربه ثابت شده است که انتقال پیام‌های تربیتی به کودکان، نوجوانان و جوانان نیازمند انرژی و روحیه بالایی است. چنانچه استاد با روحیه خوب خود بتواند روحیه شاگردان را حفظ کرده و حتی تقویت نماید، بیشتر می‌تواند بر آنان تأثیر گذارد،

۳۰. کاملاً بر بحث خود مسلط باشید و با نشاط روحی و عاطفی تدریس کنید؛ و هنگام تدریس اضطراب و نگرانی نداشته باشید.

۳۱. در تدریس شور داشته باشید تا بتوانید شورآفرینی کنید. سعی کنید برای ایجاد آمادگی روحی بیشتر در مخاطبان و جذابیت درس، احساسات و عواطف را برانگیزانید.

۳۲. دنیای امروز آموزش، دنیای اصول، روش‌ها و قالب‌های آموزشی است. اگر مربی آموزش لازم را ندیده و از توان بالایی در این زمینه برخوردار نباشد، تدریس او حالتی خشک و خسته کننده به خود خواهد گرفت و کودکان، نوجوانان و جوانان، به آن علاقه چندانی از خود نشان نمی‌دهند. پس برای بالا بردن کیفیت آموزش خود و موفقیت بیشتر در آن لازم است که:

۱ - در افزایش آگاهی‌ها و محتوای علمی و درسی خود بکوشیم.

۱. آل عمران/۱۵۹.

۲. (۲) غرر الحکم، ص ۴۴۴.

۲ - از روش‌های نوین تدریس آگاهی کامل داشته و توان به‌کارگیری آنها را در خود ایجاد کنیم.

۳ - از محفوظات خوب و زیادی بهره‌مند باشیم تا بتوانیم در هنگام تدریس از آنها استفاده کنیم.

۴ - برای هر درس مطالب نو و تازه‌ای داشته باشیم.

۳۳. از دسته‌بندی کردن مطالب - که در تفهیم مطالب نقش زیادی دارد - و داشتن ابتکار و خلاقیت در ارائه آنها غافل نمائیم.

۳۴. سعی کنیم شاگردان ما در رابطه با درس فعالیت عملی داشته باشند. مخصوصاً در کلاس، تک تک دانش آموزان را به مشارکت بکشیم.

۳۵. از محسوسات بیشتر از معقولات استفاده کنیم مگر در موارد نیاز و ضروری.

۳۶. رفتار استاد برای کودکان، نوجوانان و بخصوص جوانان الگوی عملی است. استاد در عمل نمودن به گفته‌های خود، نحوه برخورد با دیگران، سخن گفتن و حتی طرز نشستن، راه رفتن و پوشیدن لباس می‌تواند برای شاگردان خود الگو باشد. پس سعی کنیم، برنامه جدی جهت خودسازی اخلاقی و تربیتی خود داشته باشیم.

۳۷. اشتباهات خود را توجیه نکنیم و ضمن اعتراف به آنها در رفع آنها بکوشیم. از تعصب بی‌جا اجتناب ورزیده و شهادت در گفتن کلمه «نمی‌دانم» را در خود تقویت کنیم؛ اما در عین حال معلم نباید اقتدار خود را ببازد و به صورت افراطی ابراز ضعف کند و نقش تکیه گاهی خود را در بین دانش آموزان از دست دهد. امام علی علیه‌السلام می‌فرماید: «لاتفعل ما یضع قدرک»^۱ کاری که مقام تو را پست می‌گرداند انجام نده. بنابراین سعی کنید شخصیت خود را پیش شاگردان سبک نکنید.

۳۸. به وعده‌هایی که در کلاس می‌دهیم وفا کنیم، بخصوص اگر وعده هدیه و جایزه باشد. وقتی کاری را از شاگردان می‌خواهید آن را پیگیری کنید تا حتماً انجام شود.

۳۹. داشتن «تیک» و عادات نامطلوب مانند بازی کردن با دکمه لباس یا موی سر و صورت زیبنده یک مربی نیست، سعی کنید آنها را از خود دور کنید.

^۱. غرر الحکم، ص ۶۱۹.

۴۰. آراستگی ظاهر را رعایت کنید و اموری از قبیل شانه کردن موها و محاسن، تمیز بودن لباس‌ها، پاره نبودن لباس‌ها و جوراب‌ها، واکس زدن کفش‌ها و نظیف بودن بدن را فراموش نکنید؛ و از بوی خوش استفاده کنید.

۴۱. خوشرویی و شوخ طبعی متعادل به شور و نشاط کلاس کمک خواهد کرد

۴۲. به شاگردان خود اجازه سخن گفتن و سؤال کردن بدهید. به حرف شاگردان خود گوش دهید و حتی به تذکرات آنان توجه کنید.

۴۳. طوری تدریس کنید که شاگردان با استعداد بیسندند و شاگردان کم استعداد بفهمند.

۴۴. سعی کنید مصادیق و نمونه‌هایی که در درس مطرح می‌کنید، برای شاگردان قابل مشاهده و درک و کاربردی باشد.

۴۵. تشویق محور باشد و گاهی برای تشویق شاگردان، هدایا و جوایزی را در نظر بگیرید، البته تشویق باید متناسب و به اندازه باشد.

۴۶. سعی کنید ساعت تدریس را تغییر ندهید و کلاس‌ها را کاملاً منظم برگزار کنید؛ و بدانید بی‌نظمی استاد، شاگردان را نیز بی‌نظم می‌کند.

۴۷. تلاش کنید با مدیر، سرپرست، مسئول، معاون و همکاران دیگر در محیط آموزشی هماهنگی داشته باشید؛ و از کمک دیگران برای رفع برخی مشکلات و ارتباط صحیح با دانش آموزان استفاده کنید.

۴۸. ویژگی‌های یک مکان مناسب برای برگزاری کلاس را در نظر بگیرید خصوصاً سردی و گرمی کلاس را ملاحظه فرمایید.

۴۹. حتماً پس از پایان یافتن درس لحظاتی درنگ و تأمل کنید، شاید شاگردان سؤال و یا کاری داشته باشند.

۵۰. پس از پایان هر کلاس شکر خدا بکنیم و در پایان هر دوره یا ترم دو رکعت نماز شکر بخوانیم.